

DE VERWERVING VAN ARCHIEVEN DOOR HET NATIONAAL ARCHIEF

Acquisitieprofiel 2002 - 2006

Het Acquisitieprofiel 2002 - 2006 dient ter vervanging van het uit 1995 daterende Acquisitieprofiel van het Algemeen Rijksarchief.

1. Inleiding

Tot voor kort hanteerde het Algemeen Rijksarchief het Acquisitieprofiel 1995 als richtsnoer bij de verwerving van particuliere archieven. Uitgaande van de toen – in 1995 - geldende doelstellingen en rekening houdend met (externe) factoren die van invloed zijn op functie en inhoud van een dergelijk instrument, werden 6 categorieën van particuliere archieven benoemd, die voor opname in de collectie van het Algemeen Rijksarchief in aanmerking kwamen. In het Acquisitieprofiel 1995 werden als te verwerven aangemerkt:

1. de archieven van particuliere instellingen van “algemene aard” (d.w.z. de archieven die inzicht geven in de ontwikkeling van het algemene politieke klimaat in Nederland en in de totstandkoming van besluiten van de Staten-Generaal)
2. de archieven van particuliere instellingen die op een bepaald beleidsterrein werkzaam zijn of zijn geweest (d.w.z. de archieven van instellingen die kunnen worden aangeduid als “organen bekleed met enig openbaar gezag”, als organisaties die verantwoordelijk zijn voor het zgn. “aanvullende beleid”, als overkoepelende organisaties van overheidsorganen of overheidsorganisaties, of als belangenorganisaties en pressiegroepen die als gesprekspartner voor de overheid fungeren)
3. de archieven van particuliere personen en instellingen die in ontwikkelingslanden werkzaam zijn (d.w.z. de archieven van oud bestuursambtenaren, bedrijven en verenigingen die een rol hebben gespeeld in de voormalige koloniën en in de overzeese gebiedsdelen, van hulporganisaties in de derde wereld en van Nederlandse ondernemers en ingenieurs in den vreemde)
4. de archieven van natuurlijke personen en families (personen en families met een belangrijke politiek-maatschappelijke invloed)
5. de archieven van kerkgenootschappen
6. de archieven van particuliere instellingen en personen die voor 1813 archief hebben gevormd

In de afgelopen jaren heeft het Acquisitieprofiel 1995 zijn nut ruimschoots bewezen: zowel binnen als buiten het Algemeen Rijksarchief verschaft het duidelijkheid over het acquisitiebeleid. Nu echter, nu het Algemeen Rijksarchief zich ontwikkelt tot Nationaal Archief (een ontwikkeling die zijn beslag moet krijgen in 2002), is ook het acquisitieprofiel aan een herziening toe. Belangrijkste redenen hiervoor zijn:

1. het Nationaal Archief wil een actief verwervingsbeleid gaan voeren, en
2. het Nationaal Archief wil minder nadruk leggen op het onderscheid tussen overheidsarchieven en particuliere archieven: het Nationaal Archief verwerft historische bronnen die met elkaar de nationale collectie vormen.

Het Acquisitieprofiel 2002 – 2006 vertoont veel overeenkomsten met dat van 1995. In een aantal opzichten echter wijkt het daarvan af. Belangrijk verschil is dat er nu ook aandacht wordt besteed aan de wijze waarop de geformuleerde verwervingsdoelstellingen kunnen worden gerealiseerd. Het Acquisitieprofiel 2002 – 2006 beschrijft – in grote lijnen - hoe bij de verwerving van archieven moet worden gehandeld. Verder heeft het Acquisitieprofiel 2002 - 2006, in tegenstelling tot dat van 1995, geen betrekking meer op de Zuid-Holland collectie: hoewel het Nationaal Archief voorlopig nog als Rijksarchief in Zuid-Holland blijft fungeren, wordt de formulering van een “Zuid-Holland profiel” overgelaten aan het toekomstige “Regionaal Historisch Centrum voor Zuid-Holland”. De verwerving van Zuid-Hollandse archieven heeft thans binnen het Algemeen Rijksarchief en straks binnen het Nationaal Archief geen prioriteit.

Het Acquisitieprofiel 2002 – 2006 is - net als dat van 1995 - geen uitputtende lijst van nog te verwerven bestanden. Wel geeft het aan hoe een relevant overzicht van te verwerven bestanden kan worden opgesteld.

2. Verwervingskader

2.1. de doelstellingen van het Nationaal Archief

Het Nationaal Archief wil de nationale (cultuur)historie zichtbaar maken. Vanuit zijn doelstelling richt het zich op het beheer en de beschikbaarstelling aan een breed publiek van de archieven - de historische bronnen - welke

behoren tot de nationale collectie. In een nota over het Nationaal Archief wordt zijn missie als volgt geformuleerd: “het Nationaal Archief is een instelling die aan een gevarieerd publiek historische informatie verstrekt uitgaande van zijn collectie, de archieven gerelateerd aan de nationale overheid”.

2.2. de nationale collectie

In zijn missie zegt het Nationaal Archief uit te gaan van zijn collectie. Deze zal om aan de (veranderende) vraag van een groeiend aantal onderzoekers te kunnen voldoen steeds moeten worden aangevuld: andere vragen behoeven immers ook andere bronnen! De collectie van het Nationaal Archief kan derhalve geen statische zijn. Om zijn collectie “actueel” te houden hanteert het Nationaal Archief een actief acquisitiebeleid: archiefvormers worden direct benaderd met de vraag of zij hun archieven en collecties (tijdig) aan het Nationaal Archief willen overdragen. Maar, ook als archieven door de archiefvormers zelf aan het Nationaal Archief worden aangeboden, wordt de afweging gemaakt of die bestanden in de collectie passen.

Bij collectievorming gaat het niet alleen om archieven van overheidsorganen, maar ook om die van particulieren (rechtspersonen, families en natuurlijke personen). Beide maken deel uit van de nationale collectie.

2.2.1. historische bronnen afkomstig van de rijksoverheid

Ten aanzien van de verwerving en het beheer van archieven van rijksoverheidsinstellingen biedt de Archiefwet 1995 voldoende houvast. De wet bepaalt dat de rijksoverheidsinstellingen de archiefbescheiden die voor blijvende bewaring in aanmerking komen en die ouder zijn dan twintig jaar, naar een rijksarchiefbewaarplaats moeten overbrengen (artikel 12). Welke archiefbescheiden voor blijvende bewaring in aanmerking komen, is vastgelegd in wettelijk voorgeschreven selectiedocumenten, waarin per beleidsterrein en - daarbinnen - per zorgdrager wordt aangegeven of de administratieve neerslag van een overheidshandeling moet worden bewaard, dan wel op termijn kan worden vernietigd. Bij de verwerving van rijksoverheidsarchieven is de vraag of een bestand moet worden overgenomen in wezen dus niet meer zo relevant: de Archiefwet 1995 schrijft dat immers voor. Van belang is nog wel of een bestand voldoet aan de eisen met betrekking tot de goede en geordende staat: heeft er selectie plaatsgevonden, is het bestand toegankelijk, is de materiële staat in orde?

Voor het beheer van de overgebrachte archieven van de rijksoverheidsinstellingen is er (nu nog) een Rijksarchiefdienst (artikel 25 van de Archiefwet 1995). Deze beheert ook de voor blijvende bewaring in aanmerking komende archieven die afkomstig zijn van de provinciale overheden.

De Archiefwet 1995 bepaalt dat er in Den Haag een algemene rijksarchiefbewaarplaats - het Algemeen Rijksarchief, straks het Nationaal Archief - is, die bestemd is voor de bewaring van de archiefbescheiden van de rijksoverheidsorganen, waarvan de functies zich over het gehele rijk uitstrekken of hebben uitgestrekt (artikel 26). In het bijzonder zijn dat de Hoge Colleges van Staat, Het Kabinet van de Koningin en de ministeries van algemeen bestuur. Overigens worden de archieven die afkomstig zijn van gedeconcentreerde departementale diensten en instellingen bewaard bij het Rijksarchief (RA) of het Regionaal Historisch Centrum (RHC) dat gevestigd is in de hoofdstad van de provincie waarin de betreffende dienst of instelling gevestigd is. Het Nationaal Archief is – als Rijksarchief in Zuid-Holland – daarom voorlopig nog archiefbewaarplaats voor de archieven van gedeconcentreerde rijksdiensten in Zuid-Holland.

De term nationale collectie is met het bovenstaande voor wat betreft de historische bronnen afkomstig van overheidsorganen voldoende gedefinieerd.

2.2.2. historische bronnen afkomstig van particulieren

Over de verwerving en het beheer van particuliere archieven (d.w.z. archieven die niet afkomstig zijn van overheidsinstellingen) zegt de Archiefwet 1995 maar weinig. Uit de begripsomschrijvingen van artikel 1 blijkt dat de term “archiefbescheiden” ook die bescheiden omvat die ingevolge overeenkomsten met of beschikkingen van instellingen of personen dan wel uit anderen hoofde in een archiefbewaarplaats zijn opgenomen om daar te berusten. Welke archiefbescheiden dat zijn, wordt in de wet niet nader uitgewerkt. Daarvoor moet het Nationaal Archief dus zelf kaders stellen.

3. Het Nationaal Archief en het behoud, beheer en beschikbaar stellen van historische bronnen

Het Nationaal Archief heeft waar het gaat om het behoud, het beheer en beschikbaar stellen van historische bronnen een belangrijke taak. Zijn vooraanstaande positie in het Nederlands archiefveld brengt dat – haast als vanzelf - met zich mee.

Juist waar het gaat om het behoud, beheer en beschikbaar stellen van bronnen afkomstig van particulieren opereert het Nationaal Archief in een veld waar veel andere instellingen – regionaal historische centra, gemeentearchieven, categoriale instellingen, etc. – actief zijn. Met de aanwezigheid van die andere actoren wil het Nationaal Archief rekening houden. Het aspect van het door de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen voorgestane beleid van cultuurspreiding speelt daarbij een belangrijke rol.

Het Nationaal Archief wil waar het gaat om het behoud, beheer en beschikbaar stellen van particuliere archieven faciliterend zijn voor het Nederlandse archiefveld. Waar mogelijk en nodig wil het een bemiddelende rol spelen tussen archiefvormer en archiefbeheerder. Het Nationaal Archief is ook hier kenniscentrum. In dit kader past ook een hernieuwde inspanning op het terrein van de registratie van particuliere archieven, nu echter in overleg en samenwerking met andere archiefbeherende instellingen als het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie, etc.

4. Criteria en afwegingen bij de verwerving van historische bronnen

Bij de verwerving van historische bronnen maakt het Nationaal Archief – rekening houdend met de bepalingen van de Archiefwet 1995 - keuzes. Deze keuzes moeten voor een ieder – archiefvormer, archiefgebruiker en eigen medewerkers - duidelijk zijn. Het Acquisitieprofiel 2002 - 2006 is daarbij een belangrijk hulpmiddel: het geeft aan welke criteria er worden gehanteerd en welke afwegingen er in een concreet geval aan een verwervingsbeslissing ten grondslag liggen. Het geeft houvast bij de beantwoording van de vraag of een archief al dan niet in de collectie van het Nationaal Archief past.

Zowel bij de verwerving van overheidsarchieven als bij de verwerving van particuliere archieven geldt als belangrijkste criterium dat zij deel uit moeten maken van de nationale collectie. Het moet gaan om archieven en collecties van personen, families, instellingen, bedrijven, etc. die een nationale betekenis hebben of hebben gehad.

In het Acquisitieprofiel 1995 hanteerde het Algemeen Rijksarchief het uitgangspunt dat te verwerven particuliere bestanden aanvullend moeten zijn op die van de overheid. Dat uitgangspunt is ook nu nog van kracht, particuliere archieven moeten gerelateerd zijn aan die van de nationale overheid. Het beeld van de samenleving dat uit de overheidsbronnen naar voren komt wordt nader ingekleurd met informatie uit particuliere bronnen. Overheids- en particuliere archieven zijn beide onmisbaar voor historisch en ander wetenschappelijk onderzoek.

In het Werkplan 2002 – 2006 benoemt het Nationaal Archief een vijftal programma's, waarmee het zijn collectie onder de aandacht van een gevarieerd publiek wil brengen:

de bevolking van Nederland: nieuwe Nederlanders
Nederland en de wereld (koloniale geschiedenis, Nederlanders overzee, internationale betrekkingen)
het landschap van Nederland
politieke geschiedenis van de 19de en 20ste eeuw
het actuele verleden: recente gebeurtenissen in hun context

Ook bij de verwerving van historische bronnen zal met deze programma's rekening worden gehouden. Dat betekent dat een particulier archief zeker in de collectie zal worden opgenomen als het past binnen één van de genoemde programma's. Voor de verwerving van historische bronnen afkomstig van de rijksoverheid gelden andere criteria, nl. die van artikel 12 van de Archiefwet 1995. Wel zal aan de overheidsarchieven die passen binnen de genoemde programma's voorrang worden gegeven.

Veranderingen in de vraag van de onderzoeker kunnen ertoe leiden dat de programma's waarop het Nationaal Archief inzet in de loop der tijd moeten worden aangepast. Het spreekt voor zich dat dit ook gevolgen heeft voor het acquisitieprofiel, andere categorieën van archieven zullen dan voorrang krijgen.

Het Nationaal Archief zal particuliere bronnen - archieven en collecties - in het algemeen “om niet” overnemen. Een bijdrage in de kosten van toegankelijk maken en materiële verzorging wordt echter zeer op prijs gesteld.

Daarmee toont een archiefvormer aan dat hij aan zijn verantwoordelijkheid voor het behoud van het cultureel erfgoed serieus invulling wil geven. Dat de draagkracht van de archiefvormer in deze een rol speelt, spreekt voor zich. In het algemeen zullen financiële aspecten geen doorslaggevende rol spelen bij een verwervingsbeslissing.

5. Activiteiten in het kader van de verwerving

Het Nationaal Archief staat zoals gezegd een “actief verwervingsbeleid” voor. Dit houdt in dat het geen afwachtende houding zal aannemen (“niet alleen kijken wat er aangeboden wordt”), maar actief op zoek gaat naar bestanden die in de collectie thuishoren. Richtinggevend daarvoor zijn de in paragraaf 4 genoemde programma’s. Binnen die programma’s zal dan weer een aantal bijzondere aandachtsgebieden of thema’s (ontleend aan de overheid) worden benoemd, waarop het Nationaal Archief zich in een bepaalde periode zal richten (zie hierna).

Aan de Hoge Colleges van Staat en de departementen van algemeen bestuur zal jaarlijks gevraagd worden opgave te doen van de bestanden die zij in het volgende kalenderjaar aan het Nationaal Archief willen overdragen. Zelf zal het Nationaal Archief ook aangeven welke categorieën van overheidsarchieven het bij voorkeur wil overnemen.

Het Nationaal Archief zal verder inventariseren of er opvallende hiaten zijn in zijn collectie overheidsarchieven, bekeken zal worden of er archieven of delen van archieven ontbreken. Het Nationaal Archief zal proberen de zorgdragers ertoe te bewegen die bestanden met voorrang te bewerken en over te dragen.

Het Nationaal Archief zal – zoals gezegd – binnen de gehanteerde programma’s aandachtsgebieden of thema’s benoemen. Voor elk aandachtsgebied of thema zal in beeld worden gebracht welke de belangrijkste actoren – overheid en particulier – zijn. Het verzamelen van de benodigde gegevens gebeurt met behulp van uiteenlopende bronnen – bij voorbeeld overzichten van (particuliere) actoren in de rapporten institutioneel onderzoek (PIVOT), staats- en andere almanakken, wetenschappelijke publicaties, kranten, tijdschriften, internet, etc. Daarmee wordt dan een lijst van relevante en te verwerven archieven opgesteld.

Om het acquisitieproces effectief te laten verlopen zal het Nationaal Archief zich gedurende perioden van telkens twee jaar op bepaalde aandachtsgebieden of thema’s richten (waarbij de periodes elkaar overlappen; waarbij er meerdere thema’s tegelijk aan de orde kunnen komen). Met de thema’s wordt aansluiting gezocht bij de vraag van de gebruikers. Ook (de herdenking van) bijzondere gebeurtenissen (kan) kunnen bij de bepaling van de thema’s een rol spelen.

Om aandachtsgebieden of thema’s onder de aandacht van bekende en nog niet bekende de archiefvormers te brengen (het is een illusie te denken dat alle relevante archiefvormers op een bepaald terrein bij de start van een campagne bekend zullen zijn) zijn uitgebreide publiciteitscampagne nodig. Door middel van lezingen, berichten in periodieken en via internet zullen per thema de doelgroepen “warm” moeten worden gemaakt. Archiefvormers die binding hebben met het geselecteerde thema en waarvan de gegevens bekend zijn, zullen direct worden benaderd. Dit alles moet resulteren in de verwerving van een groot aantal archieven die op het gekozen thema betrekking hebben.

HET ACQUISITIEPROFIEL 2002 – 2006 VAN HET NATIONAAL ARCHIEF (samenvatting)

Doelstelling van het Nationaal Archief

Het Nationaal Archief wil de nationale (cultuur)historie zichtbaar maken. Het richt zich op het beheer en de beschikbaarstelling aan een breed publiek van archieven welke behoren tot de “nationale collectie”.

Nationale collectie

Het Nationaal Archief beheert de archieven die afkomstig zijn van de nationale overheid of daaraan gerelateerd zijn.

Collectievorming

Uitgangspunten

- het Nationaal Archief beheert een dynamische collectie (“nieuwe vragen – nieuwe bronnen”)
- het Nationaal Archief gaat uit van een actieve benadering van archiefvormers
- het Nationaal Archief houdt waar mogelijk rekening met de verlangens van de onderzoekers

Het Nationaal Archief verwerft historische bronnen afkomstig van :

- overheidsinstellingen
 - volgens de bepalingen van de Archiefwet 1995
 - archiefbescheiden die voor blijvende bewaring in aanmerking komen en ouder zijn dan 20 jaar, afkomstig van rijksoverheidsorganen, waarvan de functies zich over het gehele rijk uitstrekken of hebben uitgestrekt
- van particulieren
 - afkomstig van rechtspersonen, natuurlijke personen en families die van landelijke betekenis zijn of zijn geweest
 - betrekking hebben op de navolgende onderwerpen:
 - de bevolking van Nederland: nieuwe Nederlanders
 - Nederland en de wereld (koloniale geschiedenis, Nederlanders overzee, internationale betrekkingen)
 - het landschap van Nederland
 - politieke geschiedenis van de 19de en 20ste eeuw
 - het actuele verleden: recente gebeurtenissen in hun context

Activiteiten in het kader van verwerving

- archieven van overheidsinstellingen
 - actief benaderen van de zorgdragers
 - jaarlijks vragen om overzichten van over te dragen archieven
 - aangeven welke archieven het Nationaal Archief met voorrang wil overnemen (op basis van periode of thema)
 - opstellen van overzichten van hiaten in de collectie
- archieven van particulieren
 - actief benaderen van zorgdragers
 - opstellen van overzichten van te verwerven archieven en collecties
 - per aandachtsgebied / thema
 - vaststellen van verwervingsthema's voor een periode van twee jaar
 - verzorgen van voorlichtingscampagnes om de gekozen verwervingsthema's onder de aandacht van archiefvormers te brengen
 - lezingen
 - artikelen in allerlei periodieken
 - informatie via de website

Den Haag, november 2001